

İslam'da Genel Adap ve Değerler ve Toplumun Gelişmesine Etkisi

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun; Kurân-ı Kerim'de “ قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ” *De ki: 'Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, gerçek dine, doğruya yönelen ve puta tapanlardan olmayan İbrahim'in dinine iletmiştir'* buyurmuştur. Şehadet ederiz ki bir tek Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun ortağı da yoktur. Yine şehadet ederiz ki Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir. Hadisi şerifinde “*Rabbim bana edebi, güzel bir surette ihsan etmiş, edeblendirmiştir*” buyurmuştur. Salât ve selam Peygamberimiz Muhammed (s.a.v) üzerine, ailesi ve ashâb'ının üzerine olsun.

Muhakkak ki, İslam, insanın kendi Rabbi ile ilişkisini, insanlarla ilişkisini ve tüm evrenle ilişkisini eksiksiz bir biçimde düzenlemiştir. Bu şeriat, toplumun ilerlemesine katkıda bulunan birçok düzen ve kamu ahlaklarıyla doludur. İşte insanın özelini koruyan değerlerden izin istemektir. Bu bağlamda Allah Teâlâ “*Ey iman edenler; evlerinizden başka evlere, sahipleriyle alışkanlık kurup selam vermeden girmeyin. Bu, sizin için daha hayırlıdır. Olur ki iyice düşünürsünüz*” buyurmuştur. Peygamber Efendimiz bize izin isteme ve adabının nasıl olacağını öğretti. İşte bir zât, Resûlullah evde iken, “İçeri gireyim mi?” diye izin istemişti. Resûl-i Ekrem Efendimiz hizmetçisine:

“Çık, bu adama izin istemeyi öğret. Önce “es-Selâmü aleyküm” desin, sonra “Gireyim mi?” diye sorsun” buyurdu. Adam Peygamberimizin söylediklerini duyarak:

– es-Selâmü aleyküm, girebilir miyim? dedi. Bunun üzerine Efendimiz izin verdi, o da içeri girdi”. Câbir -*radıyallâhu anh*- diyor ki; “Resûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-’e geldim ve kapısını çaldım. Resûlullah:

«– Kim o?» dedi.

– Benim, diye cevap verdim. Resûlullah:

«– Benim, benim!» diye tekrar etti. Gâliba bu cevaptan hoşlanmamıştı” dedi.

İzin isteme adabından gözleri bakılması yasak olandan çevirmek ve kapıya karşı durmamaktır. Peygamberimiz, “İzin istemek göz (gözün evin ayıplarını görmemesi) için şart kılınmıştır”. Sa'd b. Ubade'nin (r.a) bir kapıya gelip izin istediği zaman kapıya karşı durduğu rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber ona dedi ki “(içeri girmek için) izin istediğin zaman kapıya karşı durma”. Anlatılan diğer rivayete göre, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir kapıya gelip de (içeri girmek için) izin istediği zaman kapıya karşı durmazdı. Sağa ve sola gelirdi. Eğer kendisine izin verilir ise (içeri girerdi). Değilse dönerdi.

İslam'ın çağırdığı genel değerlerden: yol ve kamu yerlerin hakkını

vermektedir. Çünkü yollar umûma ait yerler olup fertler tarafından işgal edilmemelidir. Rivayet edildiğine göre peygamber (s.a.v.): *“Yollar üzerinde oturmaktan sakınınız”* buyurdu. Sahabiler: Ya Resûlallah, bizim yol ve sokaklarda oturmaktan vazgeçmemiz mümkün değil, çünkü oralarda gereken işlerimizi konuşuyoruz, dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): *“Madem ki vazgeçemiyorsunuz, mutlaka oturmak zorunda kalıyorsanız, öyleyse yolun hakkını veriniz”* buyurdu. Bunun üzerine yolun hakkı nedir ya Resûlallah, diye sorunca; peygamberimiz (s.a.v.): *“Harama bakmaktan gözleri korumak, gelip geçenlere eziyet vermemek, verilen selamı almak, İslam tarafından iyi denilen şeyleri tavsiye edip kötülüklerden sakındırma vazifesini yerine getirmektir”* buyurdu. Başka bir hadiste Peygamber Efendimiz şöyle buyurur: *“İman, yetmiş küsur derecedir. En üstünü “Lâ ilâhe illallah (Allah’tan başka ilah yoktur)” sözüdür, en düşük derecesi de rahatsız edici bir şeyi yoldan kaldırmaktır. Haya da imandandır”*.

Temizlik de bir değerdir: İslam vücut, giyim ve mekânın temizliğini insani davranış ve kültürel değer olarak kuralların ayrılmaz bir parçasını yapmıştır. Bu nedenle İslam, insanın iyi görünmesini sağlayan birçok adap koymuştur. Allah, bedenlerini temizlemeye dikkat eden müminleri överek, şöyle buyurmuştur: *“Allah şüphesiz daima tevbe edenleri sever, temizlenenleri de sever”*. Peygamber Efendimiz de: *“Allah güzeldir, güzel olan şeyleri sever; temizdir, temiz olan şeyleri sever...”* ve başka bir hadiste de *“Temizlik imanın yarısıdır...”* buyurdu. Rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v), (bakımsızlıktan) saçları dağılmış bir adam gördü. Bunun üzerine; *“Bu (adam) saçlarını düzeltecek bir şey bulamamış mı acaba?”* buyurdu. Bir de üzerinde kirli elbiseler bulunan başka bir adam gördü. *“Bu (adam da) elbisesini yıkayacak bir şey bulamamış mı?”* buyurdu.

Peygamber Efendimiz, ağzın kokusuna etkileyen dişleri temizlemeyi ve insanın kötü kokusu yüzünden kardeşine zarar vermemesini istedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *“Ümmetimi zora sokmaktan endişe etmeseydim, onlara her namaz vaktinde misvakla dişlerini temizlemelerini emrederdim”*.

İslam, bir sakınca veya kısıtlama olmadan, hidayet ve gerçeğe ulaşmak için tüm insanlar arasında diyalog kapısını açtı, ancak diyalog başkalarına meydan okumaktan, onları alay etmekten veya küçümsemekten uzak olmalıdır. Allah Teâlâ *“onlarla en güzel şekilde tartış”* ve diğer ayette *“kullarıma söyle, en güzel şekilde konuşunlar”* buyurmuştur. Resûlullah *“Mü’min; insanları kötöleyen, lânetleyen, kötü söz ve çirkin davranış sergileyen kimse değildir”* buyurdu.

Haberlerden emin olmak ve diğerlere bildirmeden önce acele etmemek: Allah Teâlâ *“Ey iman edenler! Eğer yoldan çıkmışın biri size bir haber getirirse, onun iç yüzünü araştırın, yoksa bilmeden bir millete fenalık edersiniz de sonra ettiğimize pişman olursunuz”* buyurmuştur. Resûlullah

“temkin ve sükûnetle hareket etmek Rahman’dan; acele ise şeytandandır” ve başka hadiste “Hayrın dışında her yerde aceleci olmamak övgüye layıktır” ve yine de başka bir hadiste “Her duyduğunu nakletmesi kişiye yalan olarak yeter” buyurdu.

Genel adaptan da dedikodudan uzak durmaktır; Allah Teâlâ “**Onu dilinize dolamıştınız. Bilmediğiniz şeyleri ağızınıza alıyordunuz. Onu önemsiz bir şey sanıyordunuz, oysa Allah katında önemi büyüktü**” buyurmuştur. Peygamber Efendimiz “Allah’a ve ahiret gününe imân eden kimse, komşusuna eziyet etmesin. Allah’a ve ahiret gününe imân eden misafirine ikramda bulunsun. Allah’a ve ahiret gününe imân eden kimse ya hayır söylesin ya da sussun” buyurdu.

İslam'ın gerektirdiği genel adaptan da Lukman vasiyetlerinden olan sesi kısaktır; Allah Teâlâ “**Yürüyüşünde tabii ol; sesini kıs. Seslerin en çirkini şüphesiz merkeplerin sesidir**” (Lukman: 19) buyurmuştur. Seslerini Hz. Peygamberin yanında kisan kimseleri öven Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “**Seslerini Peygamberin yanında kisan kimseler, Allah'ın gönüllerini takva ile sınıdığı kimselerdir. Onlara mağfiret ve büyük ecir vardır**” (Hucurat: 3).

Yolunu kaybedene yol göstermek de önemli değerlerdendir. Bu bağlamda Resûlullah (s.a.v.): “Yollar üzerinde oturmaktan sakınınız” buyurdu. Sahabiler: Ya Resûlallah, bizim yol ve sokaklarda oturmaktan vazgeçmemiz mümkün değil, çünkü oralarda lüzumlu işlerimizi konuşuyoruz, dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “Madem ki vazgeçemiyorsunuz, mutlaka oturmaktan zorunda kalıyorsanız, öyleyse yolun hakkını veriniz” buyurdu. Bunun üzerine yolun hakkı nedir ya Resûlallah, diye sorunca; peygamberimiz (s.a.v.): “Harama bakmaktan gözleri korumak, gelip geçenlere eziyet vermemek, verilen selâmı almak, İslam tarafından iyi denilen şeyleri tavsiye edip kötülüklerden sakındırma vazifesini yerine getirmek ve yolunu kaybedene yol göstermektir” buyurdu.

Bu sözlerden sonra kendim ve sizin için Yüce Allah’tan bağışlanmayı dilerim.

***

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun. İnsanların Efendisi son peygamber Hz. Muhammed’e (s.a.v) ehli ve ashabının hepsine salât ve selam olsun.

Kıymetli Müslüman Kardeşlerim:

Müslümanın benimsemesi gereken önemli değerlerden de darda kalanlara ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmektir. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem: “Sadaka vermek her Müslümanın görevidir” buyurdu. “Sadaka verecek bir şey bulamazsa?” dediler. “Amelelik yapar hem kendisine faydalı olur hem de sadaka verir” buyurdu. “Buna gücü yetmez (veya iş bulamaz) ise?” dediler. “Darda kalana, ihtiyaç sahibine yardım eder” buyurdu. “Buna da gücü yetmezse?” dediler. “İyilik yapmayı tavsiye eder” buyurdu. “Bunu da yapamazsa?” dediler. “Kötülük yapmaktan uzak durur. Bu da onun için sadakadır” buyurdu (Sahih İbn Hibban).

Genel değerlerden de güçsüz ve engelli kişilere yardım etmektir. Halbuki sosyal bütünleşme; yaşamın dengesini sağlamak için yoksuldan önce zengine yararlıdır. Bu konuda İmam Ali (*radiyallahu anh*) şöyle demiştir: “Şüphesiz ki münezzehe olan Allah fakirlerin yiyeceğini zenginlerin malında karar kılmıştır. Bir fakir acıyorsa, mutlaka bir zengin onun bu hakkını engellediğindedir. Allah Teâlâ bunun hesabını soracaktır”.

Bu engelli kişilere ilgi göstermek; toplum üzerine düşen bir görevdir. Bilindiği gibi Allah Teâlâ kırık kalp sahiplerine yakındır, kullarına merhamet edenlere merhametlidir, iyi bir söz olsa bile iyiliğin hiçbir şeyini küçük görmez sevabını da verir. Peygamber (s.a.v) şöyle demiştir: “*Kardeşini güler yüzle karşılamaktan ibaret bile olsa hiçbir iyiliği küçük görme!*” ve diğer bir hadiste de “*Zayıf ve güçsüz olanlarınız olmasa, Allah size yardım eder ve rızık verir mi?*”, zira kul, din kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da o kulun yardımındadır” buyurdu.

Büyüklerle, ihtiyarlara hürmet göstermek de bir değerdir. Her Müslümanın yaşlıları dikkate alması, onlara gerekli saygıyı göstermesi ve yapabileceği hizmeti sunması gerekmektedir. Böyle yapılırsa toplum kesimleri arasındaki sevgi-saygı bağları pekiştirilmiş olur. Nesiller mutlu ve sıcak bir ilgi ortamında hayatlarını sürdürürler. Bu hususta Resûlullah “*Müslüman bir genç, yaşlı birine hürmet ederse, yaşlandığında Allah da ona hürmet gösterecek insanları yaratır*” buyurdu. İslam dinimiz; Allah saygısı yerinde olan kimselerin, yaşlı Müslümanlara, Kur’an hâfızlarına ve âdil yöneticilere hürmet göstermelerini teşvik eder. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem “*Saçı-sakalı ağarmış Müslümana, aşırı gitmeyip ahkâmıyla amel etmekten kaçınmayan Kur’an hâfızına ve âdil hükümdara saygı göstermek, Allah Teâlâ’ya duyulan saygı ve ta’zimden ileri gelir.*” Ve başka bir hadiste “*Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen; iyiliği emredip, kötülüğü de yasaklamayan bizden değildir*” buyurdu.

İslam’ın hoşgörüsünü doğru anlayan kişi, hürmet edeceği yaşlının Müslüman olması şart olmadığını bilir. Resûlullah’ın bir Yahudi ailesine sadaka verdiği rivayet edilmiştir. Hz. Ömer bin Abdülaziz; Basra’daki yardımcısına şöyle yazmış: “zimmilerden yaşlanmış ve kazanmak için gücü kalmamış olan varsa Müslümanların mal hazinesinden ona ver”.

Bu arada, toplumun çocukları kamu menfaatlerini göz önüne almalılar. Mesela nüfus artışı meselesini ele alsak, şu iki şeyi vurguluyoruz: Birincisi: bazıları zengin olunca kendilerinin güç sahibi olduklarını zannederler. Olması gereken güç sadece maddi değil ama bakımın tüm yönlerini içeren maddi ve eğitimsel bir güç olmalıdır. Bu mesele sadece bireyin gücüne değil ama kimsenin sağlayamayacağı hizmetleri sağlayan devletlerin imkanlarına bağlıdır. Dolayısıyla

devletlerin imkanları, nüfus artışı meselesini göz önünde bulundurmaya gerektiren en önemli faktörlerden biridir. Nüfusun kontrolsüz şekilde artışı, sadece birey veya aile üzerinde bir etkiye sahip olmakla kalmamakta, aynı zamanda nüfus meselesinde bilimi de dikkate almayan devletlere büyük zararlar verebilmektedir. Bu meseledeki bolluk ya da darlık bireye göre değil kamusal potansiyellere göre ölçülmektedir.

İkincisi ise, güçlü azlık güçsüz kalabalıktan daha hayırlıdır. Bu hususta Peygamberimiz (sallallahu 'alayhi ve sellem) buyurdu ki: *“Yakında milletler, yemek yiyenlerin (başkalarını) çanaklarına (sofralarına) davet ettikleri gibi size karşı (savaşmak için) birbirlerini davet edecekler.”* Sahabilerden birisi şöyle dedi: *“Bu, o gün bizim azlığımızdan dolayı mı olacak?”* Resûlullah (s.a.v) şöyle dedi: *“Hayır, aksine siz o gün kalabalık fakat selin önündeki çerçöp gibi zayıf olacaksınız...”*. Devletler, yaşadığı olağanüstü koşullar çerçevesinde ve kontrolsüz nüfus artışı yüzünden de sağlık, eğitim ve altyapının temel unsurlarını sağlayamaz. Dolayısıyla millet selin önündeki çerçöp gibi zayıf olur. Tabi ki de her çokluk ve nüfusun sayısal büyümesi öyle değildir. Sadece güçsüzlük ve cehaletin sebebi olan ve devletin imkanları tahammül edemeyeceği ağır bir yük oluşturan ve faydalı olmamaktan daha çok zararlı olan nüfus artışından söz ediyoruz...

Ey Allah, bizi en iyi ahlâklara yönlendir, senden başkası yönlendiremez, bizi kötü ahlaklardan uzaklaştır, senden başkası uzaklaştıramaz. Bizi sâlih kullarından eyle!

* * *